

УДК 336.27:330.131.7:631.11
JEL Classification Q 14

Кисіль С.С.
аспірант
ННЦ "Інститут аграрної економіки"
Київ, Україна
E-mail: svitlana.kysil@aval.ua

УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ В СИСТЕМІ КРЕДИТУВАННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

Анотація

Дослідження присвячене виявленню сучасних трендів банківського кредитування сільськогосподарських підприємств в контексті ризиків, що їх супроводжують та розробці пріоритетних напрямів управління ризиками в системі кредитування їх інноваційної діяльності.

Автором використано метод експертних оцінок для розкриття організаційно-управлінських засад ризикозахищеності інноваційного розвитку сільськогосподарських підприємств.

У статті розкрито економічну сутність ризику. Ідентифіковано сукупність ризиків, що супроводжують діяльність банківських кредитних установ. Виявлено сучасні тренди банківського кредитування сільськогосподарських підприємств. Представлено роль і значення банківського кредитування в інноваційній діяльності сільськогосподарських підприємств. Запропоновано пріоритетні напрями управління ризиками кредитування інноваційної діяльності сільськогосподарських підприємств.

Ключові слова: кредит; кредитні відносини; банківське кредитування; кредитування інноваційної діяльності сільськогосподарських підприємств; ризик; ризики кредитування; сільськогосподарське виробництво.

Вступ. Формування інноваційної моделі національної економіки полягає у переході від галузей індустріальної епохи до сучасних, які витребувані світовим ринком – високотехнологічне аграрно-промислове виробництво та переробка, машинобудування, інформаційно-комунікаційні технології. Подальший конкурентоспроможний розвиток вітчизняної аграрної галузі уможливується на засадах інноваційної діяльності сільськогосподарських підприємств. Трансформаційні процеси, що відбуваються в національній економіці, формування нової парадигми розвитку аграрної галузі визначають наявну потребу зміни фінансового підґрунтя діяльності сільськогосподарських підприємств та переформатування системи кредитування їх інноваційного розвитку.

Реалізація інноваційної моделі розвитку сільськогосподарських підприємств вимагає відповідного фінансового забезпечення, визначальною складовою якого є фінансові ресурси. Проте, за умов обмеженості видів власних джерел фінансових ресурсів та динамічності фінансового середовища, діяльність сільськогосподарських підприємств на засадах інноваційності не можлива без застосування кредитування. За таких умов, важливого значення набувають фінансові ризики банківського кредитування інноваційної діяльності сільськогосподарських підприємств.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням питань банківських ризиків кредитування діяльності підприємств та проблематиці кредитування сільськогосподарських підприємств приділено значну увагу в працях вітчизняних та іноземних вчених. Так, наукові праці Г. Коробової [2] присвячені теоретичним засадам

кредитування та ризикам кредитних операцій. Г. Азаренкова [1] в наукових дослідження розглядає сукупність видів ризиків, що супроводжують кредитну діяльність банківських інституцій.

Наукові розвідки Л. Вдовенко [5] сконцентровані на питаннях інструментів управління кредитними ризиками в системі банківського кредитування діяльності підприємств. Наукові дослідження Т. Білик [3] присвячені методам мінімізації кредитних ризиків банків.

Проаналізовані наукові дослідження та фундаментальні розробки збагатили фінансову наукову думку й вплинули на розв'язання практичних питань представленої проблематики. Проте, негайною потребою сьогодення є дослідження питання кредитування інноваційної діяльності та створення концептуальних засад управління ризиками кредитування інноваційного розвитку сільськогосподарських підприємств.

В наукових дослідженнях вчених не отримали належного висвітлення питання ризиків банківського кредитування інноваційного розвитку сільськогосподарських підприємств. Дослідження потребують питання банківського кредитування інноваційної діяльності сільськогосподарських підприємств в контексті визначення фінансових ризиків, що супроводжують діяльність кредитних інституцій.

Мета. Головною метою дослідження є виявлення сучасних трендів банківського кредитування сільськогосподарських підприємств в контексті ризиків, що їх супроводжують та розробка пріоритетних напрямів управління ризиками в системі кредитування їх інноваційної діяльності.

Методологія дослідження. Відповідно до поставленої мети використано метод експертних оцінок для розкриття організаційно-управлінських засад ризикозахищеності інноваційного розвитку сільськогосподарських підприємств.

Результати. Здійснення сучасного процесу виробничого відтворення, фінансові реалії функціонування економічних суб'єктів та динамічність фінансового середовища, уможливають потребу кредитування та необхідність превентивних заходів щодо попередження, ідентифікації та мінімізації ризиків. Наявність фінансових ризиків та загроз, притаманних процесу кредитування економічних суб'єктів банківськими установами, визначають важливість та необхідність управління ними. У сукупності ризиків найбільшу питому вагу займають кредитні ризики. Комплекс заходів, пов'язаних із системою банківського кредитування та наявність кредитних ризиків, що супроводжують цей процес спрямовані на забезпечення фінансової стійкості кредитних інституцій та створення фінансових умов їх подальшого розвитку.

Діяльність банківських установ супроводжується сукупністю наступних ризиків: кредитні ризики, валютні ризики, інвестиційні ризики, курсові ризики фондового ринку, ризик при формуванні депозитів, відсоткові ризики, ризики неотриманих доходів і прибутків, операційні ризики, ризики банківських зловживань тощо [1]. Детальніше зупинимося на кредитних ризиках.

Щодо загального розуміння економічного змісту поняття «ризик», з цього приводу існує розмаїття інтерпретацій. Найпопулярнішими трактуванням ризику є його розуміння в якості втрати або ймовірності втрат. Так, ризик презентують як «вірогідність несприятливого результату фінансової операції» [6]. Також ризик розглядають як «імовірність настання події, пов'язаної з можливими фінансовими втратами...» [2, с.392]. Відповідно ризики банківської діяльності, розкриваються як «вірогідність зазнати втрати у разі виникнення несприятливих для банку обставин» [7].

В Економічній енциклопедії ризик визначається як «атрибут прийняття рішення у ситуації невизначеності», а банківський ризик як «загрозу втрат, пов'язаних із специфікою банківських операцій, які здійснюють кредитні установи». Ризик не являє

собою постійний процес, або величину, для нього притаманна мінливість. Зміни якісних та кількісних характеристик ризику обумовлюється динамікою природних, суспільних явищ та змінами в економіці [4, с. 5].

Кредитний ризик трактують як «наявний або потенційний ризик для надходжень та капіталу, який виникає через неспроможність сторони, що взяла на себе зобов'язання, виконати умови будь-якої фінансової угоди із банком або в інший спосіб виконати взяті на себе зобов'язання» [3, с.46].

Щодо розуміння кредитного ризику на засадах кількісних та якісних характеристик – це кількісно оцінена можливість невідповідності очікуванням обсягових, просторових та часових параметрів фінансових потоків, пов'язаних з поверненням тіла кредитів та відсотків за ним, у результаті цілеспрямованого або стихійного порушення порядку здійснення процесу банківського кредитування, яка призводить до зміни фінансового стану та динаміки розвитку банку [9, с.101]. Л. Прийдун уточнює наведене визначення кредитного ризику з точки зору наявності помилок з боку банківської установи, що призводить до його виникнення: «спричинена, насамперед, допущеними помилками при оцінці кредитоспроможності позичальників, несвоєчасним виявленням проблемних кредитів і недостатністю створених під них резервів, а також недосконалістю кредитного контролю в банках» [8, с.39].

Тобто, наявність кредитних ризиків сприяє появі фінансових загроз для банківських установ. Така тенденція особливо посилюється під час трансформаційних фінансових процесів в країні та існуючого динамічного глобального фінансового простору. Таким чином, роль системи управління ризиками в діяльності банківських кредитних інституцій особливо актуальна за сучасних фінансових реалій.

Діяльність банківських установ супроводжується прийняттям ризиків, управлінням ними та убезпеченням їх негативних проявів та впливів. Успішність банківських установ також пов'язана із контрольованістю ризиків, їх допустимістю, якщо вони знаходяться в межах компетенцій співробітників та фінансових можливостей.

Рівень ризику може збільшуватися в наступних випадках: недосконалість нормативно-правової бази щодо питань ризиків; раптовість виникнення негативних впливів; відсутність виконання дій або комплексу заходів, направлених на уникнення ризиків, нівелювання їх негативних проявів; відсутність практичного досвіду розв'язання нових завдань та ситуацій.

Банківський кредит може презентуватися в якості джерела фінансового забезпечення діяльності економічних суб'єктів. Він за своїм економічним змістом та функцією створює умови щодо формування позитивного фінансового результату як у позичальника, так і для кредитора. Для цього необхідно приділяти увагу кредитним ризикам - їх недопущенню, виявленню, корегуванню та управлінню. Цей процес повинен здійснюватися з обох сторін, з метою недопущення збитків та втрат. Економічні суб'єкти та банківські установи зацікавлені у позитивному фінансовому результаті діяльності обох суб'єктів кредитних відносин.

Таким чином, кредитний ризик можна представити як ймовірність збитків, пов'язаних із неповерненням позичальником суми кредиту та (або) відсотків за ним, а також несвоєчасністю повернення боргу і відсотків. Кількісно можливо представити ступінь ризику банківських кредитних операцій за допомогою відсоткових ставок кредитування. Зростання ризиків кредитування позичальника супроводжується паралельним зростанням відсоткових ставок кредитування. Тобто, відсоткова ставка за своєю сутністю є індикатором ризику повернення вартості кредиту, ризику зміни вартості застави, а також ризику невиконання взятих позичальником на себе зобов'язань.

Кредитні відносини між позичальником і кредитором являють собою комплексну і

взаємопов'язану систему. Кредитор повинен перевірити кредитоспроможність та кредитну історію позичальника. Протягом терміну кредитування позичальника, відбувається оцінка ризиків з боку комерційного банку. Це необхідно з метою уникнення виникнення проблемної заборгованості, а також мінімізації ризиків у зв'язку із цим. З іншого боку, підприємства, здійснюючи кредитні відносини з комерційними банками, мало приділяють уваги питанню надійності та прозорості діяльності кредитної установи. Це може забезпечити підприємство у майбутньому щодо питань повноти та своєчасності отримання кредитних ресурсів, а також умов угоди.

Щодо кредитування сільськогосподарських підприємств, існує багато непідтверджених сумнівів серед банківських кредитних установ з питань результативності діяльності, ліквідності застави та можливостей виконання кредитних зобов'язань. Управління ризиками кредитування сільськогосподарських підприємств передбачає з боку банківської установи наступні заходи. Оцінка стану та перспектив розвитку аграрної галузі, аналіз фінансового стану сільськогосподарського підприємства, діагностика рівня ризикованості кредитування підприємства, оцінка ліквідності та вартості застави. З іншого боку, здійснення страхування діяльності та майна сільськогосподарськими підприємствами, сприятиме зменшенню фінансових ризиків для позичальника та ризиків і загроз для банківських кредитних установ [6, с.82].

В процесі кредитування сільськогосподарських підприємств, банківські установи повинні звернути увагу на наявність майна та земельних ресурсів у власності позичальника, забезпеченість технічними засобами та об'єктами виробничої та соціальної інфраструктури, отримання додаткових доходів діяльності тощо. Також необхідно враховувати природні чинники, галузеву специфіку виробничої діяльності та макроекономічне середовище функціонування сільськогосподарських підприємств.

На управління кредитними ризиками банківських кредитних установ негативно впливають: наявність недосконалої нормативно-правової бази; різноманітність інструментів і методологій та відсутність їх уніфікації щодо виявлення, оцінки ризиків кредитування підприємств; фінансово-економічні трансформації в суспільстві; турбулентність світового фінансового ринку. В діяльності комерційних банків важливого значення набув менеджмент кредитних ризиків в сенсі інструментарію і методології їх діагностування та упередження.

Вважаємо за можливе розглядати управління кредитними ризиками як сукупність інструментарію та методології виявлення, діагностики та оцінки ризиків з метою розробки заходів щодо їх мінімізації в процесі кредитування, а також з метою упередження та нівелювання проблемних заборгованостей у складі кредитного портфелю банківської установи.

Щодо кредитування інноваційної діяльності сільськогосподарських підприємств, набуває визначального значення питання кредитних ризиків впровадження інновацій. Сукупність негативних чинників (непередбачуваність зовнішнього фінансового середовища, кліматичні зміни в регіонах України та в світі, інфляційні ризики, зростання конкуренції в аграрному бізнесі, тривалість запровадження інновацій), впливають на умови, терміни та ступінь ризиків кредитування інноваційної діяльності сільськогосподарських підприємств. Здійснення кредитування інноваційної діяльності сільськогосподарських підприємств та управління кредитними ризиками банківськими установами потребує комплексності у підходах та багатоаспектності реалізації. Банківським кредитним установам необхідно враховувати, як низку ризиків кредитної діяльності, так кредитні ризики фінансування інноваційної діяльності сільськогосподарських підприємств.

Важливим є усвідомлення різноманітності ризиків за сутністю, проявами та

можливими фінансовими наслідками, щодо суб'єктів кредитних відносин. Для сільськогосподарських підприємств наявними є ризики впровадження інноваційного проекту, економічної ефективності та фінансової результативності його реалізації. Для банківської кредитної інституції – це ймовірні загрози не отримати позитивний фінансовий результат, а також ймовірність недоотримати частину прибутку, як результату від реалізації інноваційного проекту.

Л. Вдовенко наголошує на великій кількості підходів та інструментів управління кредитними ризиками (диверсифікація, лімітування, концентрація, страхування і самострахування (створення резервів за кредитними операціями банків), хеджування; здобуття додаткової інформації; моніторинг, контроль та моделювання ризику) найбільш важливим і використовуваним в банківській практиці є створення резервів для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями банків як один із основних методів управління кредитними ризиками в сучасних умовах ринкових відносин, що сприятиме дієвості ефективного управління ними [5].

Кредитування інноваційної діяльності сільськогосподарських підприємств в першу чергу розглядається банківськими кредитними установами через призму обсягів ведення бізнесу. Кредитування великих сільськогосподарських підприємств та аграрно-промислових компаній - завжди в пріоритеті. Проте, практика аграрного бізнесу в Україні показує, що кредитування великого аграрного бізнесу має теж значні ризики. Це доводить низка проблем, які торкнулися відомих аграрних холдингів та їх кредиторів в останні роки: дефолти таких великих компаній як «Мрія», «Креатив», «Агротон». Якщо банківська кредитна установа не побудує системний підхід до визначення специфічних аграрних ризиків, не навчиться оцінювати управлінські здібності менеджменту компанії і не почне коректно окреслювати майбутні грошові потоки від різних видів виробництва, відповідні ризики залишаться непокритими незалежно від розміру підприємства.

Побудова прибуткового портфелю аграрних кредитів вимагає від банківської установи стратегічного рішення про входження в цей сектор і початкові інвестиції у формування стратегії, процесів, продуктів та якісної аграрної експертизи [10].

З метою достовірної ідентифікації кредитних ризиків та виявлення їх якісних характеристик, важливого значення набувають достовірність, оперативність, репрезентативність існуючої інформації. Для цього необхідно застосовувати як формалізовані способи і прийоми та кількісну ідентифікацію, а також евристичні способи та якісний аналіз.

Для кількісного аналізу ризику використовують процедури, що включають аналітичні та прогнозні розрахунки на основі математично формалізованих моделей, формул і залежностей.

Здійснення якісного аналізу на засадах евристичних способів, націлено на виявлення ймовірних джерел і потенційних загроз, тобто визначення та узагальнення факторів, що створюють ризики з позицій їх логічної оцінки. Такий підхід уможливило конкретизацію ризиків кредитування інноваційної діяльності сільськогосподарських підприємств.

В сучасній теорії та практиці застосовують різноманітні підходи для управління кредитним ризиком, шляхом його ідентифікації та здійснення оцінки. Найбільш розповсюдженим у науковій літературі є «правило «сі». Воно застосовується з метою визначення рівня ділової репутації кредитора, його можливостей генерування, накопичення та трансформації фінансових потоків, фінансової здатності використовувати наявні витрати фінансового забезпечення, витрати створення активів, наявність майна та якість кредитного забезпечення, умови угоди щодо кредитування, нормативний та правовий моніторинг здійснення кредитування.

На основі ідентифікації, здійснення оцінки та діагностики кредитних ризиків створюється матриця кредитних ризиків для окремих інноваційних проектів, які потребують кредитного забезпечення. На основі розробленої матриці уможливується прийняття рішень щодо доцільності надання кредитування, визначення конкретного виду кредитних послуг та кредитного продукту, ідентифікація параметрів кредитування, створення системи моніторингу і контролю кредитного ризику.

З метою оптимізації процесу кредитування та управління кредитними ризиками, вважаємо за необхідне розподіл фінансової відповідальності за ризиковість здійснення операції між всіма учасниками кредитних відносин - сільськогосподарськими підприємствами, банківськими кредитними установами та державою. Такий підхід сприятиме ефективному використанню кредитних ресурсів, зацікавленості сторін у позитивних фінансових результатах діяльності, зменшенню витрат щодо кредитування, збільшенню гарантії та захищеності.

Зростання зацікавленості банківських кредитних установ щодо інноваційних процесів в аграрній сфері знаходиться у нерозривному зв'язку із забезпеченням зменшення рівня ризикованості таких операцій шляхом уніфікації підходів до визначення рейтингів надійності позичальників, а також за умов наявних гарантії та захищеності з боку державних та галузевих організацій. Кредитне забезпечення інноваційного розвитку сільськогосподарських підприємств повинно ґрунтуватися на ринкових засадах та поєднувати систему державного регулювання та підтримки процесів кредитування в аграрній галузі.

Перші кроки в цьому напрямку вже зроблені. В Україні створений проект з розвитку агроінновацій Agrohub. Він буде платформою для зв'язку українського аграрного бізнесу з іноземними колегами, наукою, інвесторами, що об'єднає інноваційні технології та сільське господарство. Цей проект має за мету привернути увагу іноземних підприємців та міжнародних інвесторів до України и ввести нашу країну в пул світових інноваторів. Питання банківського кредитування інноваційної діяльності сільськогосподарських підприємств та зменшення фінансових ризиків, що супроводжують кредитування, повинно бути важливим пріоритетом реалізації проекту з розвитку агроінновацій Agrohub в Україні.

Висновки і перспективи. Здійснення інноваційної діяльності сільськогосподарськими підприємствами потребує достатнього та своєчасного фінансового забезпечення. Одним із головних джерел фінансування інноваційної діяльності сільськогосподарських підприємств виступають банківські кредити. Проте, галузеві особливості процесів відтворення та руху фінансових потоків, впливають на рівень ризиків кредитування, що ускладнює процес фінансування інноваційної діяльності.

Визначальною складовою забезпечення позитивної результативності процесу фінансування інноваційного розвитку сільськогосподарських підприємств є дієва система управління ризиками. З метою достовірної ідентифікації кредитних ризиків, необхідно застосовувати як формалізовані способи та кількісну ідентифікацію, так і евристичні способи та якісний аналіз. Важливим компонентом системного підходу до процесу кредитування інноваційного розвитку сільськогосподарських підприємств, вважаємо розподіл фінансової відповідальності між всіма учасниками кредитних відносин, а також наявність гарантії та захищеності з боку державних організацій та галузевих інституцій.

Список використаних джерел

1. Азаренкова Г., Біломісний О. Теоретичний аспект дефініції «механізм кредитування малого бізнесу». *Банківська справа*. 2012. №3. С.3-10.

2. Банковское дело: учебник / под ред. д-ра экон. наук, проф. Г. Г. Коробовой. изд. с изм. Москва: Экономист, 2006. 766 с.
3. Білик Т. О., Савченко Л. В. Методи мінімізації кредитних ризиків банків. *Формування ринкових відносин в Україні*. 2012. №3(130). С.45–54.
4. Васильченко З. М. Капіталізація банків України: сучасний стан та проблеми нарощення. *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики*. 2013. Вип. №1(14). С. 3–9.
5. Вдовенко Л. О. Кредитні ризики в системі банківського кредитування. *Економічний часопис –XXI*. 2013. №3-4. С.79-82.
6. Вдовенко Л.О., Фаюра Н.Д., Сушко Н.М. Фінанси : навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури, 2010. 152 с.
7. Моисеев С.Р. Денежно–кредитный энциклопедический словарь. Москва : Дело и Сервис, 2006. 384 с.
8. Прийдун Л. Особливості виникнення кредитного ризику в сучасних умовах та управління проблемною заборгованістю. *Світ фінансів*. 2010. Випуск 3. С. 39-49.
9. Управління ризиками банків : монографія у 2 томах. Т.1.: Управління ризиками базових банківських операцій / [А.О. Єпіфанов, Т.А. Васильєва, С.М. Козьменко та ін.] за ред. д-ра экон. наук, проф. А.О. Єпіфанова і д-ра экон. Наук, проф. Т.А. Васильєвої. Суми: ДВНЗ «УАБС НБУ», 2012. 283с
10. П. Костромицький, Л. Сорока Фінансування аграрного сектору. 10 міфів, котрі не дають українським банкам розвивати цей напрям бізнесу [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://agroportal.ua/ua/publishing/lichnyi-vzglyad/finansirovanie-agrarnogo-sektora-10-mifov-kotorye-ne-dayut-ukrainskim-bankam-razvivat-eto-napravlenie-biznesa/>.

*Дата надходження статті до редакції : 19.04.2018
Рецензування 20.05.2018 Прийняття в друк: 31.05.2018*

Kysil S.S.

*Postgraduate Student,
NSC “Institute of Agricultural Economy”
Kyiv, Ukraine
E-mail: svitlana.kysil@aval.ua*

RISK MANAGEMENT IN THE LENDING SYSTEM OF AGRICULTURAL ENTERPRISES INNOVATIVE ACTIVITY

Abstract

The article presents the economic essence of risk. A set of risks accompanying the activities of banking libraries has been identified. The modern trends of bank lending of agricultural enterprises are revealed. The role and importance of bank lending in the innovative activity of agricultural enterprises is presented. The priority directions of risk management of lending of innovative activity of agricultural enterprises are offered.

Keywords: *credit; credit relations; bank lending; crediting of innovative activity of agricultural enterprises; risk; lending risks; agricultural production.*

References

1. Azarenkova, G. (2012). The theoretical aspect of the definition “the mechanism of small business lending. *Bankivska sprava*, vol. 3, pp.3-10 [in Ukrainian].
2. Korobova, G. (2006). *Bankovskoe delo* [Banking]. Moscow : Ekonomist [in Russian].
3. Bilyk, T. (2012). Methods of credit risks minimizing of banks. *Formuvannya*

rynkovykh vidnosyn v Ukraini, 3(130), pp.45-54 [in Ukrainian].

4. Vasylenko, Z. (2013). Capitalization of Ukrainian banks: the current state and problems of expansion. *Finansovo-kredytna dialnist: problemy teorii ta praktyky*, 1(14), pp.3-9 [in Ukrainian].

5. Vdovenko, L. (2013). Credit risks in the system of bank lending. *Ekonomichni chasopys - XXI, vol. 3-4*, pp.79-82 [in Ukrainian].

6. Vdovenko, L. (2010). *Finansy [Finance]*. Kyiv : Tzentr uchbovoi literatury [in Ukrainian].

7. Moiseev, S. (2006). *Denezhno-kreditnyi entsiklopedicheskiy slovar [Monetary and credit encyclopedic dictionary]*. Moscow : Delo i Servis [in Russian].

8. Pryidun, L. (2010). Features of emergence of credit risk in modern conditions and management of problem indebtedness. *Svit finansiv, vol. 3*, pp.39-49 [in Ukrainian].

9. Epifanov, A. (2012). *Upravlinnya ryzykamy bankiv [Bank risk management]*. DVNZ "UABS NBU". Sumy [in Ukrainian].

10. Kostromytskyi, P., & Soroka, L. (2018). Financing of the agrarian sector. 10 myths that do not allow Ukrainian banks to develop this business direction. Available at: <http://agroportal.ua/ua/publishing/lichnyi-vzglyad/finansirovanie-agrarnogo-sektora-10-mifov-kotorye-ne-dayut-ukrainskim-bankam-razvivat-eto-napravlenie-biznesa/> [in Ukrainian].

Received: April 19, 2018

Revision: May 20, 2018 Accepted: May 31, 2018